

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

«Ա.Ն.Ս. ԵՍ ԶԵՂԻ ՄԵԾ ՈՒՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԵՏԱԲԵՐ ԿՈՒՏԱՄ» : ՂՈՒԿ. Բ. 10

ՀԱՏՈՐ 31.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՅՈՒԼԻՍ 25. 1876

ԹԻՒ 30

ԱՌԵՏԱԲԵՐԸ

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի: Տարեկանն է 4¹/₂ վեց ամսուանը 3/4 մեկտոնէ: Կանխիկ. Բաժանարարական վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Տուայթ, խմբագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Մր. Կրին, Կ. պոլիս, Ամերիկայի խան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պիտանի խորհուրդներ: — «Թերապևտ, ինչն էրկամեցար:» — Սխալ մը: — Կոռոյ մը կարեւորութիւնը ճանչնալ: — Սուրբ հոգին ճշմարիտ Քրիստոնէից սեպհական բաժինն է: Թզենիին առակը: — Քրիստոնէութեան ծագումը: — Ամերիկայի հարիւրամեան արուեստահանգէսը: — Հոմ գլորցը: — Կինամոն: — Գրաւաճառներու քանի մը խօսք: — Քաղաքական լուրեր: — Ելեմսական և առեւտրական:

ՊԵՏԱՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

ՈՎ ՈՐ ինչճը կը կորսնցնէ՝ ամենէն պատուական բանը կորուսած կ'ըլլայ:

Մեր աղօթքը և Աստուծոյ շնորհքը իբրեւ երկու գոյլ են մէկ հորի մէջ. մինչ մին կ'ելլէ, միւսը կ'իջնէ:

Մարդիկ դիտակով կը նային ուրիշներուն յանցանաց, իսկ իրենց յանցանաց կը նային դիտակին հակառակ ծայրով կամ առանց դիտակի:

Ամէն բան Աստուծոյ յաւատարմութեան պէս եռանդով աղօթելու ենք, և ամէն բան իրենցմէ յաւատարմութեան պէս եռանդով դործելու ենք:

Երբեք բժիշկ մը իր հիւանդին արուելու գնդն այնպէս զգուշութեամբ և խնամով կը շնորհակալէ, որչափ կը կշռէ Աստուծոյ ամէն ներգործութիւնը զոր կը զրկէ մեզի. չի թողար որ յորին մը անգամ աւելի քան զարժանի գրուի կըսոյն նժարին մէջ:

«ԹԵՐԱՎԱՍ, ԻՆՉՈՒՆ ԵՐԿՄՏԵՅՍԻ»

Հաւատք չունենալուն և թերահաւատ ըլլալուն մէջտեղ ի՞նչ տարբերութիւն կայ: Հաւատք չունեցողը մասնաւոր զգացում չունի իր մեղքերուն վրայ, իր յաւատենական վիճակին վրայ անտարբեր է, ուս-

տի և չի յարգեր, չի սիրեր և չի վնասեր Փրկիչը: Այսպիսի են ոչ միայն աշխարհի ապաւորքը, այլ և պատուաւոր մարդոց շատերը որ չեն սիրեր Սուրբ զիրքը կարգաւ, չեն սիրեր աղօթքը ընել, և ջանք չունին Քրիստոսի թագաւորութեան յառաջ երթալուն երկրի վրայ: Այսպիսիք կրնան պատուաւոր մարդիկ ըլլալ, բայց այս աշխարհի համար կ'ապրին և ոչ հանդերձեալ աշխարհին համար: Սուրբ հոգիէն ծնած չեն, և չեն ժառանգ Աստուծոյ թագաւորութեանը: Այսպիսի է հաւատք չունեցող մարդը:

Թերահաւատը սահմանաւոր կը համարի Քրիստոսի կարողութիւնը, սէրը և շնորհքը: Նաւին մէջ գտնուող աշակերտաց պէս, ընդհանրապէս ապաւինած է Քրիստոսի, բայց երբ երկինքը կը մթնայ թանձր ամպերով, և ծովը կը կատաղի և նաւը ջրով լեցուելու վրայ է և պատրաստ ընկղմելու, կը սկսի Քրիստոսի վրայ վատահաւ թիւնը կորսնցնել: Թերահաւատը, թէ և մանանիտոյ հատի չափ փոքր ըլլայ հաւատքը, բաւական է որ հաւատքը ճշմարիտ ըլլայ, կը փրկուի: Թէ և ծովը զայրանայ և թերահաւատը մեծ երկիւղի մէջ գտնուի, եթէ կը մահէ նաւը ուր է Քրիստոս, այնպէս ապահով յամուքը պիտի հանուի, ինչպէս մեծ հաւատք ունեցողը որ նոյն նաւին մէջ էր: Փոքրիկ ճիւղերը որ ծառին փակած են բարակ թելով մը, այնպէս հիւթ և սընունդը կ'առնեն ծառէն, ինչպէս մեծամեծ ճիւղերը, Բայց թերահաւատը շատ անգամ տարակուսի, խաւարի և անձկութեան մէջ է. քիչ անունդ կ'առնէ Քրիստոսէ, ուստի և քիչ պատու կը բերէ: Քրիստոս չի մերժեր թերահաւատը, քանզի ջախջախած եղէգը պիտի չկտորէ և պղպաժ պատրոյգը պիտի չմարէ: Բայց և այնպէս Քրիստոս կը պարտաւէ թերահաւատը հաւատքին նուազութեանը համար, և ոչ այս աշխարհին, ոչ հանդերձեալին մէջ թերահաւատը կարող պիտի ըլլայ հանել

երանութեան այն աստիճանը որուն հասնելու կոչուած էր:

Մեծահաւատ մարդ այն է որ բոլորովին կ'ապաւինի Քրիստոսի, և անոր կը հետեւի հնազանդութեամբ: Աշխարհքը չարհամարհեր, և ոչ ալ կը մերժէ աշխարհային բարիքները, բայց ինչպէս մարմնային, նոյնպէս հոգւոյն հոգ կը տանի: Աշխարհի վրայ է, բայց աշխարհէ չէ. անոր գլխաւոր մտածութիւնը և փափաքը երկինքն է: Արդարեւ կը կրէ երկինքը միշտ իր սրտին մէջ, և ճշմարտապէս կը ջանայ ուրիշներուն սրտին մէջ ալ յառաջ բերել միեւնոյն ուրախութիւնը, յոյսը և երանութիւնը որոնց ինք հասած է: Այսպիսով համար ապրիլը Քրիստոս է. և երբ կը մեռնի, ոչ թէ «կ'ազատի իբր թէ կրակի մէջէն», այլ անոր «առատօրէն պիտի շնորհուի Քրիստոսի թագաւորութիւնը մահերը», և «Իբրեւ աստղ փայլիլ յաւիտեանս յաւիտեանից»:

Ընթերցող, կ'ուզես մեծահաւատ ըլլալ: Աղէկ մտածէ ուրեմն Քրիստոսի դործքերը և խօսքերը: Նայէ անոր սիրոյն, անոր զոհին. և անոր փրկարարութեան մեծութեանը: Բոլորովին ապաւինէ անոր, և բոլորովին հետեւէ անոր:

ՍԽԱԼ ՄԸ

Աւետարեւրի 23 թուոյն 197 էջին մէջ «Հաղթ ձգէ ջրոց երեսը» երգին առաջին տողին վանկերը երգուելու համար բաժնուելու են այսպէս.

Հա-յըդ ձգէ ջը-րոց ե-րե-սը

ԿՈՒՈՒՅՑ ՄԸ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՃԱՆՉՆԱԼ

Յամին 1864, Ամերիկայի պատերազմին ժամանակը, Միացեալ Նահանգաց Շէքման ղորապետն ուղեց իր զօրքը 30 օրուան ճամբայ թըշնամոյն երկրին մէջէն ասիւնը, Բայց ապստամբաց բանակը որ 40,000 է կը բաղկանար կ'ուզէր Շէքման ղորա-

պետին շարժմանը դէմ դնել: Ուստի Շէրման զօրապետը ձխաւորներէ և թնդանօթածիդ զօրքէ բաղկացեալ իւր 8,000 հոգի զրկեց այն ապրտամբաց վրայ յարձակելու: Զխաւորները տարածուելով երկայն ճակատ մը կազմեցին, այնպէս որ աւելի շատ կը թուէին քան որչափ էին իրօք, և շիտակ Մագոն քաղրին վրայ դային ուր վերոյիշեալ ապտամբք բա՛նակած էին: Հոն երեք օր շարունակ կռուեցան ապտամբաց հետ: Մեծ

լով ապտամբներուն կարծեցուցին թէ Շէրման զօրապետին իր բոլոր զօրքովը եկած էր և սոսկալի ճակատ մը պիտի տար: Բայց այն միջոցին Շէրման զօրապետին իր բանակին անցուց Մագոնի քովէն ուրիշ ճամբաներով: Երբ Մագոնէն ըստ բաւականին հեռացած էր, յիշեալ քաղրին վրայ զրկուած զօրաբաժնին հրաման զրկեց իր ետեւէն դալ: Անոնք իսկայն դադրեցուցին իրենց յարձակումը և վախժացին երթալ զօրապետին քով: Այսպէս Շէրման ապահովապէս անցուց իր բոլոր զօրքը հզօր բանակի մը քովէն որ կ'ուզէր զանի արդեւել երկրին գէպ ի ներսը խաղալ: Ապտամբք չկրցան հասնիլ Շէրմանի զօրաց, քանզի ասոնք իբր երեք օրուան ճամբայ յառաջ գացած էին, երբ ապտամբք իմացան ինչ որ եղած էր: Այսպէս Շէրման զօրապետը շատ քաղաքներ, անթիւ պաշար և շատ թնդանօթ առաւ, նաև աւերեց մեծ երկաթուղին որով ապտամբք օգնութիւն և պաշար կ'ընդունէին, և այս բաներն ըբաւ առանց մեծ կռուոյ մը: Բայց ապրտամբները վերոյիշեալ ութ հազար զօրաց քաշուիլը տեսնելով, ամէն կողմ հեռագիր քաշեցին թէ նոր և մեծ յաղթութիւն մը ստացան, Շէրմանի զօրքէն շատերը դիմադրալ կացուցին դաշտին վրայ, և շատ հրազէնք և ստղմամթեր առին: Ապրտամբք արդարեւ կը կարծէին թէ մեծ յաղթութիւն մը վստակեցան, ուր բուն Շէրմանի զօրքն էր որ յաղթութիւնը վստակեցաւ, քանզի ասոնք 8,000 մարդով կրցան 40,000 ապտամբները զբաղեցնել, մինչև որ Շէրման զօրապետին բոլոր բանակն անցնելով անոնց քովէն գնաց երկրին ներսը:

Այս պատմութիւնը կը լուսաւորէ կէս մը զոր միտք պահել հարկաւոր է: Այն կռիւներն ի հարկէ կարևոր չեն սրտնց մէջ շատ մարդ կը սպան-

ուի, այլ որոնց մէջ պատերազմին ընդհանուր նպատակն ամենէն աւելի յառաջ կը տարուի: Պատերազմին նպատակն է մանաւանդ քիչ ժամանակի մէջ թշնամոյն բանակը եղծանել, քան թէ երկայն ժամանակ վատնել թշնամոյն բանակէն որչափ կարելի է շատ մարդ սպաննելու: Պատերազմին բուն նպատակն է թըշնամոյն երկրին մէջ այնպիսի տեղեր դրաւել որ թշնամին զրկուի կռուելու միջոցներէն, և դիւրին ըլլէ ձեռք ձգել, համբարանոցները ջնջել, թնդանօթներն առնել, և եղծանել անոր բանակին կազմութիւնը, այնպէս որ զօրքը յուսահատի յաղթելու, և ցրուի կամ անձնատուր ըլլայ: Կռիւներն այս բաներն ընելու միջոց են: Ուստի դատելու համար թէ կռիւ մը ինչ աստիճան յաջող է, պէտք է նայիլ նախ ոչ թէ որչափ է սպաննելոց թիւը, այլ թէ կռիւն ինչ յարաբերութիւն ունի պատերազմին ընդհանուր նպատակին: Այն կռիւները պատերազմին բուն նպատակին կը ծառայեն որոնց մէջ, ինչպէս ըսուեցաւ, կարևոր տեղեր կը դրաւուին, շատ գերի կը բռնուի, շատ թնդանօթներ, պաշար և դրօշ կ'առնուին: Մեծնորդներուն հրացանները և սուրբերը միշտ կը մնան կռուոյ դաշտին վրայ յաղթողին ձեռքը որ զանոնք կը ժողովէ, և այս գէնքերուն թիւը կը ցուցնէ թէ որչափ մարդ մեռած և վիրաւորուած է: Երբ յաղթուած բանակ մը իր թնդանօթները և պաշարը կ'ազատէ, չարաչար յաղթուած չի համարուիր: Իսկ եթէ թնդանօթները կը կորսնցնէ, ծանր կորուստ կրած է: Եթէ նաև պաշար և դրօշ կը կորսնցնէ, չարաչար յաղթուած կը համարուի: Բայց եթէ, բաց ասոնցմէ, կու տայ նաև շատ գերի, իսպառ յաղթուած կ'ըլլայ, և պատերազմը վերջացած կը համարուի, քանզի այսչափ կորուստներ կրող թշնամին զրկուած կ'ըլլայ ևս կռուելու միջոցներէն:

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ ՃԵՄԱՐԻՏ ԲՐԻՍՏՈՆԷԻՅ ՍԵՊՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆՆ Է

Սուրբ հոգին ինչպէս որ առաքելոց շնորհուեցաւ, նոյնպէս ալ բոլոր ձգնարիտ հաւատացելոց կը շնորհուի Յիսուս Բրիստոսի ձեռքով: Սուրբ գիրքէն յառաջ բերուելու վկայութիւններէն յայտնի կը տեսնուի թէ Աստուած Սուրբ հոգին կը շնորհէ մարդոց՝ ոչ որպէս զի մարդիկ հրաշ-

քործ ըլլան, այլ որպէս զի իրենց մեղքերէն դառնան եւ ապաշխարեն:

Պէնտէկոստէի օրը երբ Հրեայք հաւատացին Բրիստոսի, Պետրոս անոնց ըսաւ. «Ապաշաւեցէք, եւ մկրտեցի իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ յանուն տեառն Յիսուսի Բրիստոսի ի թողութիւն մեղաց, եւ ընկալիք զաւետիս Հոգւոյն սրբոյ» (Գործ. Բ. 38, 39), Հոս յայտնի կը տեսնուի թէ ով որ մեղքի թողութիւն ընդունած է, ընդունած է նաեւ Սուրբ հոգին. իսկ ով որ Հոգին սուրբ ընդունած չէ, ընդունած չէ նաեւ մեղքի թողութիւն:

Երբ Սամարացիք հաւատացին Բրիստոսի եւ այս լուրը հասաւ առաքելոց, Պետրոս եւ Յովհաննէս անոնց զրկուեցան աղօթք ընելու որ Սուրբ հոգին տրուի անոնց: «Որք ինեպէք կացին յաղօթիս վերայ նոցա, որպէս զի առցեն զՀոգին սուրբ» (Գործ. Բ. 15): Երբ ներքինին հաւատաց Բրիստոսի, Հոգին սուրբ եկաւ անոր վրայ (Գործ. Բ. 39): Ուրիշ ատեն ալ հաւատացող բազմութեան վրայ ինչ Սուրբ հոգին՝ «Հանգեաւ Հոգին սուրբ ի վերայ ամենեցուն՝ որք լսէին զբանն» (Գործ. Ժ. 44):

Բրիստոսի հաւատացող Հրեայք կը դարմանային թէ հեթանոսութենէ դարձող հաւատացելոց վրայ ալ Սուրբ հոգին կը թափուէր: Այժմեւ Բրիստոսնէնց մէջ շատեր կան, որ ոչ միայն կը դարմանան, այլ և չեն հաւատար թէ Սուրբ հոգւոյն շնորհքը Բրիստոսնէնց վրայ կը թափուի: Բայց Պետրոս ըսաւ. «Որք եւ զՀոգին սուրբ ընկալան սրպէս եւ մեք» (Գործ. Ժ. 47): «Եւ աշակերտքն ընուն Հոգւով սրբով» (Գործ. ԺԳ. 52): Պետրոս առաքեալ ըսաւ նաեւ, «Եւ սրտադէտն Աստուած վկայեաց նոցա, տալով նոցա զՀոգին սուրբ որպէս եւ մեք: Եւ ոչ ինչ ընտրութիւն արար ի մէջ նոցա եւ մեր հաւատովքն սրբեալ զԲրիստոսնոցա» (Գործ. ԺԵ. 8, 9):

Սուրբ հոգին զրկուած Բրիստոսնէի մը մկրտութիւնը իրեւ Քրիստոսնէական մկրտութիւն չճանչցան սուրբ առաքելալք, այլ լոկ Հրէական մկրտութիւն: Երբ Պողոս դատաւ Եփեսոսի մէջ քանի մը Բրիստոսնէաներ, հարցուց թէ Սուրբ հոգին առիք, երբ հաւատացիք: Անոնք ըսին, Մենք Յովհաննու մկրտութիւնով մկրտուած ենք: Պողոս առաւ եւ մկրտեց զանոնք Երբոր դութեան անունով, եւ անոնք ան ատեն Սուրբ հոգին առին (Գործ. ԺԳ. 1-6):

Ան որ Սուրբ հոգին չունի, հոգեւոր մարդ չէ: «Հոգեւոր եղովները հոգիին բաները կը մտածեն» (Հռովմ. Բ. 5): «Իսկ թէ որ մէկը Բրիստոսի հոգին չունի՝ անիկա սնորդ չէ» (Գործ. Բ. 9): Ուրեմն պէտք է որ Բրիստոսի հոգին ընդունին Բրիստոս-

եայք, որպէս զի ներքին խաղաղութիւն եւ վստահութիւն ունենան թէ ճշմարիտ Գրիստոնեայ են :

Ան որ Սուրբ Հոգին չունի՝ չէ կարող յաղթել իւր կրօնի եւ փորձութեանց : «Բայց թէ որ Հոգիով մարմինին գործքերը սպաննէք պիտի ապրիք» (Հռովմ. Բ. 15) :

Անոնք որ Հոգիով չեն առաջնորդուիր՝ Աստուծոյ որդիք չեն, եւ անոնք որ Աստուծոյ որդիք են՝ իրենց պարտաւորութիւնները կատարելով կը ճանչցուն թէ Սուրբ Հոգին իրենց առաջնորդ ունին : Ան որ Սուրբ Հոգին չունի, չի կրնար զԱստուած իրեն Հայր կանչել : Եթէ առանց Հոգւոյն զօրութեան կը կանչէ, Հեթանոսական շատախօսութիւն կ'ընէ : Մինչեւ որ Գրիստոնեայ մը Սուրբ Հոգին վկայութիւն չընդունի իր սրտին մէջ թէ Աստուծոյ որդի է, բոլոր մարդոց վկայութիւններն ընդունայն են, եւ քանի որ Հոգւոյն այդ վկայութիւնը եկած չէ մէկու մը սրտին, ինչ որ մարդ ընէ, եւ ինչ կրօնական պարտաւորութիւն որ կատարէ, Գրիստոնեայ չէ, փրկուած չէ, Գրիստոսի որդեգիր չէ : Ս. Դ.

Բաղէշ, յունիս 19, 1876

Թ. Զ. Ե. Ն. Ի. Ե. Ս. Ռ. Ա. Կ. Ը

Ղուկ. ԺԳ. 6-9 :

Ա. Աստուծոյ անհուն ողորմութեամբն է որ մենք ի սկզբան անդ անոր այգւոյն մէջ անկուած ենք : Ինչ խղճալի են այն ազգերը զորս այգւոյն տէրն արտաքոյ այգւոյն տնկած է. անոնց բոլորտիքը բոլոր եւ թրիք դնող չկայ, նա մանաւանդ անցաւորք եւ անտառին դազանք կը վնասեն անոնց, եւ թոյլ չեն տար որ պտուղ հասցնեն : Իսկ այգւոյն մէջ տնկուած հաւատացեալները սրջափ կը տարբերին արտաքիններէն : Աստուած զանոնք բեղմնաւոր ընելու համար իրեն սեպկական պարտիզին մէջ դրած է, անոնց բոլորտիքը ցանկ քաշած է, քարերը մէջէն հանած է, ընտիր սրթեր տնկած է, աշտարակ շինած է, հնձան փորած է եւ յանձնած է մշակներու որ գիշեր եւ ցորեկ կ'աշխատին հոգեւոր կենաց ջրով ոռոգել Գրիստոնեաները : Ուստի, ով Գրիստոնեայ եղբարք, սրջափ շնորհապարտ ըլլալու ենք որ այս անշուքական շնորհաց ներքեւ ստեղծուեցանք : Նաեւ խորհելու ենք թէ, «Ան ծառան՝ որ իր տիրոջը կամքը գիտէ ու չպատրաստուիր, ոչ ալ անոր կամքը ի գործ կը դնէ, շատ ծեծ պիտի ուտէ :» Արարիչը զմեզ ջուրերուն եզերքը տնկած է, որպէս զի մեր տերեւը չթառամի, եւ մենք ժամանակին քաղցրահամ պտուղներ տանք : Եթէ այս ամէն շնորհաց վրայ մենք տակաւին զլանանք ի փառս Աստու-

ծոյ մեր Գրիստոնէական արգասիքը ցուցունել, Հետագայ սոսկալի խօսքը մեզի համար է. «Եւ դուն, Կաթանայում, որ մինչեւ երկինքը բարձրացած ես, մինչեւ դժոխքը պիտի լինես, ինչու որ եթէ Սոգոմի մէջ եղած ըլլային այն հրաշքները՝ որ քու մէջդ եղան, իրաւ որ մինչեւ ասօրս դեռ պիտի մնար :»

Բ. Աւետարանի մէջ յիշուած այն այգեպանն Աստուած է որ մեզ կեանք կը շնորհէ, այս կենցաղոյս բազմատեսակ արկածներէն կը պահպանէ եւ ամէն օր անսպառ բարիք կը պարգեւէ մեզ : Ո՛հ, քանի եղիկելի են անոնք, որ այն գորովալի եւ ամենասիրելի այգեպանին մասնաւոր Հսկողութեան ներքեւ չեն : Ո՞վ անոնց համար այգւոյն Տէրօջը պիտի ազադակէ : Երբ այգւոյն Տէրօջը բարկութիւնը քիչ մը բորբոքել, որմէ պիտի ապաւինին, զի առանց այս գթաւատ այգեպանին ուրիշ բան մը ընելու կարող չեն, բայց միայն պատրաստուել բորբոքած բոյնի եւ անքան որդերուն : Ապա ուրեմն կարի յոյժ արգահատելի են այգիէն դուրս մնացած ծառերն, որ կատաղի գազանաց կեր կ'ըլլան, եւ ամէն օր անողորմաբար կը պատառատուին : Ուստի, դուք որ ջրարբի պարտէզներու մէջ հաստատուած բանաւոր ծառեր էք, անգամ մը աչքերնիդ ձեր շուրջը դարձուցէք, ձենէ հեռու եւ ձեզ մերձաւոր եղողներուն բարոյական վիճակը դիտեցէք, տեսէք զիշատիչ գազաններ ո՛րչափ անմահ Հոգիներ կը սպաննեն, եւ անոնց արիւնը կը խմեն ինչ սոսկալի ճիշեր եւ աղաղակներ կու գան ազգերէն եւ ժողովուրդներէն : Բարոյապէս մեռնելու աստիճանը հասնողներուն ծայրն է որ կը հասնի մեր ախանջը : «Ինչ ընենք որ փրկուինք : Մի յապաղէք մեզ խնայել մեզաց դարմանը, մեզ փերկելու համար արծաթ եւ ոսկի մի խնայէք, մեր անձերը յախտեցական մահուան տագնապալից կսկիծներէն ազատեցէք :»

Գ. Այգւոյն Տէրն անձամբ կու գայ մեզմէ պտուղ պահանջելու : 1. Ո՛րչափ անխիղճ ենք մեր ստեղծման դերագոյն նպատակին վրայ, քանի որ մարդուս բոլոր պարտաւորութիւնն է Աստուծոյ վստահալու անոր պատուիրանքները պահել : 2. Աստուած ո՛րչափ արժէք կը դնէ մեզ նման չնչին որդերէն յառաջ եկած պտուղներուն վրայ, որ իւր անհամար սպասաւորներէն մին չզրկեր, հապա ինքն անձամբ այգին կ'իջնէ պտուղ հաւաքելու համար : Գրիստոնէից պտուղներն են այն բարի գործերն որովք Աստուած կը փառաւորուի, անոր թաղաւորութիւնը կ'ընդարձակուի եւ չարին թաղաւորութիւնն ի հիմանց կը տապալի : Եւստ կը բերեն հաղարամեանն եւ ոսկեղէն դարը, յորում սատանան հանգերձ իրեններովն անխղիւր կապերով կաշկանդեալ պիտի մնայ : Երկնայինք բերկրապատար հրճուանք պիտի ցնծան, իսկ սանդարմետականք անյատակ անդունդին խորը ընկղմեալ եւ ի սուգ համակեալ պիտի մնան յախտեանս Ընթերցող, հաւատարմ եմ որ դուն ալ կը բաղձաս այն երջանիկ դարը

տեսնելու : Արդ եթէ կը տենչաս ճշմարտապէս որ հաղարամեանը արագ գայ, քու պտուղներդ ժամանակին տուր այգւոյն Տէրօջը, եւ յորդսրէ ուրիշներն ալ որ իրենց պտուղները տան : Աստուած չուզեր որ անպտուղ թղթերն իրեն այգւոյն մէջ մնայ : Հոս յարմար առթիւ կ'ուզեմ անհոգութենէ արթնցնել զանոնք, որ Գրիստոսի պատուական եկեղեցւոյ սըրբութեան եւ հաստատութեան նպատող սկզբանց դէմ կը գործեն. այսինքն, եկեղեցւոյ սրբազան խորհուրդներն անխառնաբար ամէն մարդու կը մատակարարեն ընդդէմ Աստուծոյ բանին եւ առաքելական եկեղեցւոյ կանոնաց : Ինքնայայտ եւ անժխտելի է թէ թղթերն կարելու հրաման եղաւ, ոչ վասն զի չար եւ դառն պտուղ կը բերէր, այլ վասն զի բարի եւ անուշահամ պտուղ չէր հասցներ : Հատ այսմ մեր Տէրն ալ կ'ընէ թէ, պատասխանատուութեան ատեն մարդիկ պիտի դատաւարտուին ոչ միայն վասնզի մարմնոյ գործքը դորձեցին, այլ Հոգւոյն պտուղները չունեցան, այսինքն անօթի չկերակրեցին մերի չհագուեցուցին, օտարական ներս չտան, եւն : Բանքարարթադոյց ծառայն ալ դուրս խաւարը հանուեցաւ, ոչ վասնզի առած քանքարը զողջաւ կամ ասոր նման չարութիւն մը ըրաւ, այլ վասն զի չչափեցաւ այն քանքարով որ անոր տրուեցաւ : Ապա ուրեմն, ո՞ր պիտի մնան անոնք, որ ոչ միայն զԱստուած փառաւորելու ատիթ տուող Գրիստոնէական անխառնաբար գործքն չեն գործեր, հապա Տէրօջը անուան հայհոյութեան պատճառ տուող դարձելի գործերով լեցուած են, եւ տակաւին սուրբ խորհրդոց մատակարարութեան մասնակից կ'ըլլան :

Դ. Անպտուղ թղթերն այգին կը խափանէ : Այսպէս ալ շնորոգուած մարդիկ Աստուծոյ եկեղեցին կը խափանեն, եւ «կը կործանեն մէկ քանիներու հաւատքը :» «Ինչ մը խմորը բոլոր դանդուածը կը խմորէ ... Զորք ձեր մէջէն վերցուցէք ... Անանկը սատանային մատնեցէք :»

Եւայլն յանցանքով բոլոր աշխարհ ապականեցաւ, հապա ո՞ր կը մնան այն մեծամեծ մեղքեր եւ քստմեղի եղեռնագործութիւններ, զոր անդադար կը գործեն անոնք որ եկեղեցւոյ անդամ սեպուած են : Եթէ պղտիկներէն մէկուն գայթակղութիւն պատճառովն վայ կարգացուած է, եւ այնպիսոյն համար աղէկ համարուած է որ վիզէն կախուած իշու աղորիքով ծովուն յատակը խորասուզի, հապա քանիցս առաւել վայ պիտի ըլլայ այնպիսեաց որ ամբողջ եկեղեցիներու կործանման եւ քայքայման պատճառ կ'ըլլան իւրեանց չար կամքը յառաջ տանելու համար : Ընթերցող, դուն որ եկեղեցւոյ անդամ ես, կամ կը բաղձաս այնպէս ըլլալու, խորհէ ինչ է չարժանիքդ : Կ'ուզես եկեղեցւոյ ճիշդ հաստատուն պահող սիւն ըլլալ, թէ անձնական օգտիդ եւ շահուղ համար կը ջանաս : Տէր, շնորհէ որ բոլորովն անարատ չարժանիքով եկեղեցւոյդ անդամներ ըլլանք, նաեւ հաստատուն պահէ զմեզ քու սուրբ ուխտիդ մէջ :

Վ. ԳՐԻԳՈՐ ԳԵՈՐԳԵԱՆ

Վան, օգոստոս 30, 1876

ԳՐԻՍՏՈՂԵՆԻՍԻՍԻԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ
(Աւետարանի 27 խոսքի շարունակություն)
15.

Աւետարաններուն արժանահասարակութեանը
դէմ է՝ նա ապացոյց կայ :

Եթէ այսպիսի ապացոյցներ կան, ապա կամ բուն իսկ Աւետարաններէն ծագած ըլլալու են և կամ պատմութենէ կամ գիտութենէ. այսինքն, կամ Աւետարանները ղերար հերքելու են իրրեւ իրարու հակադրական, և կամ պատմութիւնը հերքելու է զանոնք ցուցնելով թէ անոնց մէջ գըրուածները հակառակ են պատմական յայտնի ճշմարտութեանց, և կամ վերջապէս գիտութիւնը հերքելու է զանոնք ցուցնելով թէ ինչ որ Աւետարաններուն մէջ կ'ըսուի՝ հակառակ է մեղի: Ժամօթ բնական երեւոյթներու և օրինաց. ապա թէ ոչ Աւետարանները կը մնան անհերքելի, և այն բազմաթիւ վկայութիւնները որ Աւետարաններուն արժանահասարակութեան նպատակը են՝ կը համարուին ընդունելի իրրեւ ապացոյցեալ, ուստի Աւետարաններն ալ կը համարուին ընդունելի իրրեւ հաւատարմութեան արժանի գրեան:

Ա. Թէ արդեօր Աւետարանները շէտք են հերքել անոնց մէջ գտնուած որեւիցէ աւերակներ հակասութեան համար:

Այս խնդիրը քննելու ատեն հարկ է յիշել սա բաները:

Նախ, Աւետարանները Քրիստոսի կենաց կատարեալ պատմութիւնը չեն: Նոյն իսկ աւետարանիչք կ'ըսեն թէ իրենք չգրեցին ամէն բան ինչ որ Յիսուս ըստ և ըրտ (Յովհ. Ի. 30): Աւետարանիչք Յիսուսի կենաց մէջ մէկ համառօտ պատմութիւնը գրած են, և անոնց չորսն ալ միեւնոյն բաները չեն յիշեր: Ուստի, երբ անոնց մին այս ինչ բանը կը յիշէ և միւսն այն ինչ բանը, ասով իրարու հակադրական չեն համարուել, ցորչալի որ մէկուն մէջ յիշուած բան մը միւսին մէջ յայտնապէս կամ ըսելով իւրեւ սուտ չի հերքուիր: Արդ, Աւետարաններուն մէջ այսպիսի հակասութիւն չկայ:

Երկրորդ, աւետարանիչք ինչ որ կը

յիշեն՝ բոլոր պարագաներովն հանդերձ մանր չեն յիշեր: Անոնց պատմութիւնները համառօտ են և նկարագրութիւնները կարծ: Ուստի, երբ դէպքի մը պատմութեան մէջ իւրաքանչիւր աւետարանիչ միեւնոյն պարագաները չի յիշեր, ասկէ ի հարկէ չի հետևիր թէ անոնք իրարու հակառակ կը խօսին, ցորչալի որ դէպքի մը պատմութեան մէջ աւետարանիչք մէկէն յիշուած պարագայ մը միւսէն յիշուած ուրիշ մէկ պարագային անհամաձայն չի դար: Այսպիսի տարբերութիւններ ուրիշ արժանահասարակ պատմաց գրուածներուն մէջ ալ կը գտնուին:

Երրորդ, Աւետարաններուն մէջ պատմուած դէպքերը ժամանակագրական կարգով չեն: Աւետարանիչք ընդհանրապէս կը ջանան դէպքերը ժամանակին կարգաւ պատմել: Բայց որովհետեւ անոնց գլխաւոր նպատակը պատմութիւն գրել չէր, ոչ ալ սրտել ճշգրիտ թէ իւրաքանչիւր հրաշք երբ դործուեցաւ, և իւրաքանչիւր խօսք երբ ըսուեցաւ, այլ ուղղելով մանաւանդ մարդոց ցուցնել ազդու և հակիրճ խօսքերով Յիսուսի կարողութիւնը և խմատութիւնը և շնորհքը, երբեքն դէպքերը կը յիշեն ոչ ճիշդ ժամանակագրական կարգաւ: Բայց ասկէ չեւեր թէ հակասութիւն կայ անոնց պատմութեանը մէջ: Հակասութիւն կ'ըլլար, եթէ անոնցմէ մին յայտնապէս ըսէր թէ այս ինչ դէպքը տեղի ունեցաւ այս ինչ տեմն, միւսն ալ այնչափ յայտնապէս պնդէր թէ նոյն դէպքը տեղի ունեցաւ այն ինչ տարբեր տեմն:

Այս գիտադրութիւններն ի մտի ունենալով զանք հիմա շատ համառօտիւ յիշել Աւետարաններուն մէջ գտնուած տարբերութիւնները:

1. Դիտաւոր վարդապետութեանց և դիպաց վերաբերեալ հակասութիւն մը ամենին չկայ: Աւետարաններուն մէջ, Յիսուսի անձին և յատկութեանը վրայ, անոր նպատակին վրայ և միջոցներուն վրայ որովք այն նպատակը դուրս հանեց, ամենին անհամաձայնութիւն չկայ աւետարանիչք մէջ: Աւետարանիչք բոլորովին համաձայն են Քրիստոսի վարդապետութիւններուն, անոր հրաշագործ գործութեանը, խաչելութեան և յա-

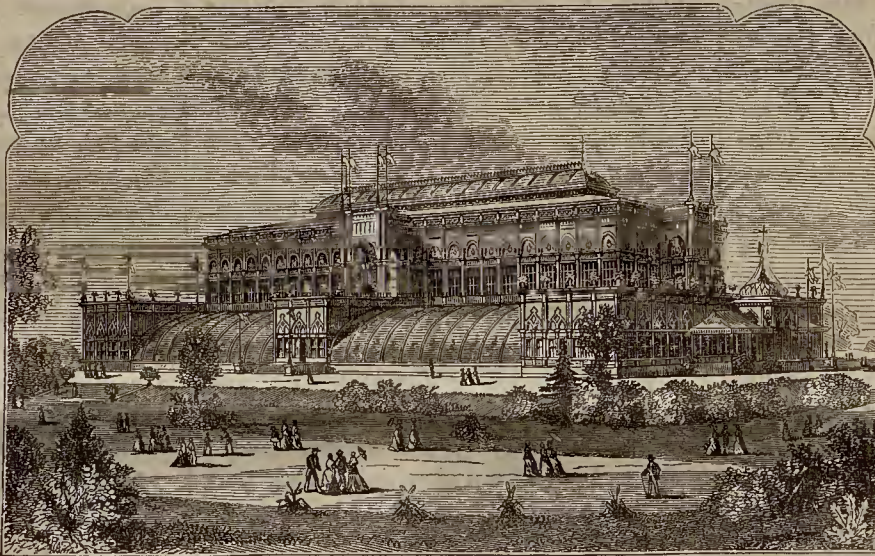
րութեանը վրայ: Արդարեւ աւետարանիչք մէջտեղ շատ աւելի մեծ համաձայնութիւն կայ, քան որ և ինչէ անձի մը վարույց այլեւայլ պատմութիւններուն մէջ:

2. Աւետարաններուն մէջ գտնուած տարբերութեանց շատերը դիւրաւ կրնան համաձայնութեան բերուիլ: Տարբերութեանց գրեթէ բոլորը դէպքերուն վերաբերեալ չեն, այլ դէպքերուն երկրորդական պարագաներուն միայն: Աւետարանիչներէն մին կը յիշէ այս ինչ պարագաները, մինչ միւսը ուրիշ պարագաներ կը յիշէ: Զօրօրինակ, ամենք կ'ըսեն թէ Պետրոսի երկրորդ ուրացութեան վրայ հակասութիւն կայ: Ըստ Մարկոսի միեւնոյն աղախինն ըրաւ երկրորդ հարցումը Պետրոսի, ուր ըսաւ Ղուկասու՝ ուրիշ մը ըրաւ այն հարցումը: Բայց ասոր մեկնութիւնը կայ Յովհաննու Աւետարանին մէջ, ուր կ'ըսուի թէ քանի մը անձինք ըրին այն հարցումը Պետրոսի, Հոս իրօք հակասութիւն չկայ, վասն զի ուրիշ մ'ալ կամ ուրիշ քանի մը անձինք ալ կրնային յետոյ Պետրոսի ըրած ըլլալ նոյն հարցումը զոր ըրաւ նախ աղախինը: Շատ հաւանական է թէ աղախինն հարցումը շարժեց ուրիշները նոյնպիսի հարցումներ ընել Պետրոսի: Հիմա աւելցնելով պարագաներուն մէջ կրնայ այնպէս պատահիլ, ապա ի՞նչ անհամաձայնութիւն կայ թէ այնպէս չեղաւ նաեւ անատեն: Աւետարաններուն մէջ տեսնուած տարբերութեանց մեծ մասը կրնայ այսպէս մեկնուիլ:

3. Ամէնքը կ'ընդունին թէ Աւետարանաց մէջ կան քանի մը տարբերութիւններ որոնց միաբանութիւնը յայտնապէս և անուշադրութեամբ ցուցանելու բաւական ապացոյց չունինք: Բայց այս տարբերութիւնները շատ քիչ են և այնպիսի պարագաներու կը վերաբերին որ կարեւոր չեն: Բաց ասկէ, այն տարբերութիւնները բուն հակասութիւն չեն: Քիչ մը հակասական կը թուին, վասն զի Աւետարանները շատ համառօտ են, և մեր տեղեկութիւնները շատ թերի: Բայց և այնպէս այս տարբերութիւններն ալ միաբանելու հնարք կայ: Զօրօրինակ, մեր թերի տեղեկութեանը նոյնելով, անհնար է ստուգել և ճշգրիտ ցու-

յնեւ թէ Գրիգորիոսի երկու տարբեր ազգարանութիւններն ինչպէս կրնան համաձայն ըլլալ. բայց չի կրնար ցուցուիլ թէ ասոնք այնպիսի տարբերութիւններ են որ ամենեւին չեն կրնար համաձայնութեան բերուիլ վասն զի կայ զանոնք մեկնելու եղանակ մը որով անհամաձայնութիւնը կը վերնայ, այսինքն, եթէ ենթադրենք թէ մին Յովսէփայ ազգարանութիւնն է, և միւսը՝ Մարիամու, քանզի այն երկու ազգարանութեան մէջտեղ հակասութիւն չկայ։

Առհասարակ ընդունուած է թէ աւետարանչաց մէջտեղ ընդհանուր համաձայնութիւն մը կայ, և շատ կէտերու վրայ այս համաձայնութիւնը, որ առանց մասնաւոր դիտման և ըստ պատահման միայն է, կարեւոր և անպարտաւարան է։ Նոյն խիստ տարբերութիւնները կը ցուցնեն թէ աւետարանչաց քով ժողովուրդը խաբելու դաւաճանութիւն չկար, քանզի եթէ այնպէս ըլլար, անոնք ջանացած պիտի ըլլային ըստ ամենայնի իրարու համաձայն պատմել։ Գիտունք որչափ աւելի խնամով կը լինեն Աւետարանները, և որչափ աւելի աւելցելու թիւն կը ստանան այն դարուն վրայ որուն մէջ գրուեցան Աւետարանները, այնչափ աւելի կը համադրուին անոնց արժանահաւաստութեանը վրայ։ Արդի հետազոտութիւնները ցուցուցին թէ, քանի մը տարբերութիւններ որ ի սկզբան հակասական կը թուէին հիմա կրնան միաբանուիլ։ Ապա զարմանք չէ որ դիտուններէն շատերը, որ անարկներով հետամնաւ եղան Աւետարաններուն քննութեանը, բնորոշին համոզուեցան թէ այն գրոց մէջ հակասութիւն ամենեւին չկայ, և թէ, եթէ մենք աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն ունենայինք Աւետարաններուն մէջ յիշուած գէպերուն, հակասութիւն մը պիտի չթուէր անգամ մեղի։ Ապա ուրեմն Աւետարանները զիրար չեն հերքեր իբրեւ իրարու հակասական, այլ, ընդհակառակն, իրօք համաձայն դրանք են իրարու, և տարբեր տարբեր պարզապէս յիշելով, սերտեալ կը հաստատեն իրարու վաւերականութիւնը։

ՊԱՐՏԻՋՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿԱՅԵԱԼ ՇէՆՔԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՆ ՍՐՈՒՆՍՍԱՀԱՆԴԵՍՐ

4.

Վերի պատկերին մէջ ցուցուած շէնքը արուեստահանգէսին հինգ զըլխաւոր շէնքերուն փոքրագոյնն է, բայց ճարտարապետութեան կողմանէ ամենէն գեղեցիկն է, և հոյակապ պալատի մը կը նմանի։ Ֆելատէլֆիոյ ժողովրդեան ծախիւրը շինուած է, և միշտ պիտի մնայ իր տեղը։ Շէնքը երկայնքէ և ազակիէ է, երկատասնեւորդ դարուն մարիտանական ճարտարապետութեան սճով։ Երկայնութիւնն է 230 ոտք, լայնութիւնը 80 և բարձրութիւնը 55 ոտք։ Իբր 60,000 լիւր ծախք եղաւ շէնքին։ Շէնքն ունի ապակեղէն տանիք մը, և չորս կողմը ճիւղեր։ Արեւելեան և արեւմտեան կողմի գոններուն առջև ասնդոնները կապուած ոյն մարմարինէն են, և շէնքին մէջտեղն ու անկիւնները կան գեղեցիկ ազդերներ։ Հիմնադրութեանէն ետքը ամբողջ շէնքը կառուցուեցաւ մետաղեայ տանիքով։ Պարտիզպանութեան շէնքին և դուրսի գին պարտէզներու յատկացեալ գետինը 160 արտավար է։ Պարտէզներուն մէջտեղի ճամբան երկու մղոն երկայնութիւն ունի։

Շէնքին մէջ երկու կողմը ծաղկանոցներ կան, իւրաքանչիւրը 100 ոտք երկայն և 30 ոտք լայն։ Այս ծաղկանոցները և գլխաւոր սրահը ջերմ ջրով կը տաքցուին այնչափ, մինչև

որ անոնց ջերմութիւնը հաւասարի Մատէրու կղզոյն բարեխառնութեանը։ Շէնքին այս մասերը յատկացեալ են աշխարհիս այլևայլ կողմերէն զրկուած ընտիր տուններու, որոնց մէջ կը տեսնուին տեսակ տեսակ արմաւենիներ որ այնպէս ծաղկեալ են հոս ինչպէս իրենց բնիկ երկրին մէջ։ Ճամարի այլէն միայն հարկու տեսակ արմաւենի զրկուած է, ամէնն ալ չքնաղ և գեղեցիկ։ Այս

ծառերէն մին ահկոյ կոչուած արմաւենիէն է, եւ կ'ըսուի թէ 125 տարուան ծառ է։ Այս տուններուն մէջ կան նաեւ հալահարի արմաւենի մը, հասարակ արմաւենի մը և այլևայլ պարտէզային արմաւենիներ, կան նաեւ Ամերիկայի չորս տեսակ արմաւենի ոյ օրինակները։ Այս պարտէզներուն մէջ կը տեսնուին նաեւ նարնջները և կիտրոնները պղտալից, քաղերները (թափեր), կուաւերները և մահոնները, ձգական խէժի (թոֆալաք) ծառեր, պանանները և ալիսները, կոճաղղաղ (գեֆեֆե), բլմէնդոյ, հնդկ ընկայղ, պամպու, սաքաունա, խահուէ, ետմ, բաբաւ, մանկոյ, պղպեղ, լեղակ, հացապաղի բոլոր այս ծառերը հոս բերուած անկուած և ծաղկած են և հիմա պատու կուտան։ Հոն կան նաեւ չալի անկոյ ամէն տեսակները։ Շէնքին յատուկ մէկ մասին մէջ կը ցուցուին այլևայլ տեսակ որթեր եւ անոնց մշակութիւնը։ Գալիֆոնիայէն և Ամերիկայի ուրիշ կողմերէն, ինչպէս նաեւ Եւրոպայէն և Ասիայէն, բերուած են շատ զարմանալի վայրի ծառերու բուններ։ Իբր 50,000 տեսակ ծաղիկ և տունկ կը տեսնուի շէնքին ներսի և դուրսի պարտէզներուն մէջ։ Ծաղիկ պարտէզները ձիւցներու, շինելու և դարմանելու կերպերը կը ցուցուն պարտէզներուն մէջ շէնքին բոլորակը։

ՀՈՄ ԴՊՐՈՅԸ

Այս գործոցին տարեկան քննութիւնը եղաւ ամառային ըստ Եւրոպայեաց 13ին և 14ին։ Այլևայլ ազգերէ շատ անձինք, մանաւանդ երկրորդ օրը,

եկան քննութեան: Քննութեան վախճանին մօտ այլևայլ անձինք համառօտ խօսքեր քրին: Առաջին խօսողն էր Ամերիկայի գեսպանը Մր. Մէյնարտ, որ իր բոլոր ընտանեօրը ներկայ էր քննութեան: Բոլոր այցելուք չերա՛մ փափաքով մտիկ քրին քննութիւնը: Շատերն իսկիւնաւորի մէջ չինուած այս նոր դպրոցին թէ չէնքին և թէ կարգադրութեանը վրայ կը դարմանային:

Դպրոցին դաստառներն են հինգ. Ամերիկացի տիկնայք և երեք կարող տեղացի անձինք: Անդղիներէն լեզուն և կարեւոր դիտութիւնը ըստ արժանւոյն կ'ուսուցուին այս դպրոցին մէջ: Աշակերտներէն ոմանք Գաղիներէն ալ կը սորվին. իսկ Հայ աղջկունք կ'ուսանին մասնաւոր կերպով իրենց մայրենի լեզուն թէ աշխարհաբար և թէ գրաբար: Աշակերտներէն սլ որ կ'ուզէ կրնայ սորվիլ նաև Թուրքերէն կարգալ Արաբացի գրով: Այժմու աշակերտաց բոլորն ալ Հայ են բացի չորսէն որոնց երեքն Անդղիացի է և մին Հրեայ:

Թուաբանութեան, աշխարհագրութեան և երկրաչափութեան դասերը քննութեան Հայերէն: Ալճէպրան ժամանակին կարծութեանը համար մնաց: Այս ուսմանը քննութեանը մէջ աշակերտաց արագ և ճիշդ պատասխանները գոհացուցիչ էին: Ուրախալի էր մանաւանդ երկրաչափութեան դասը: Ս. և տախտակին վրայ քաշուած երկրաչափական ձևերը շատ մաքուր, և ապացոյցները շատ ճիշդ էին, թէ պէտ աշակերտք չէին գիտեր թէ ինչ ինչ իրենք պիտի առաջարկուէին ուսնոց լուծման համար: Արդի պատմութեան և մասաւոր փիլիսոփայութեան դասերն Անդղիներէն էին, և աշակերտք յաջողեցան նաև ուսնոց քննութեանը մէջ: Բոլոր քննութիւնները և շարագրութիւնները (այս վերջիններն աշակերտաց դործն էին, ոչ թէ վարժապետաց, ինչպէս ոմանք կրնային կարծել շարագրութեանց լատութեանը նայելով), որոնց ոմանք Անդղիներէն էին և ոմանք Հայերէն, յայտնի ըրին աշակերտաց աշխատութիւնը, ջանքը և յաջողակութիւնը: Աշակերտաց ձայնաւոր երաժշտութիւնն աղէկ էր, և դաշնակահարութիւնը գովելի: Վկայագիր (սփէշ) արուեստ երեք աշակերտաց որ դպրոցին ուսմանը որոշեալ ընթացքը կատարած էին:

Դպրոցին չէնքն ընդարձակ, յարմար և գեղեցիկ է թէ վարժուհեաց և թէ աշակերտաց բնակութեանը

համար և ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ: Շէնքն իսկիւնաւորի գլուխն է, աննման թէ օգին առողջութեանը կողմանէ, թէ չքեղ տեսարանին կողմանէ զոր ունի իր առջև, և թէ ամէն տեսակ առաւելութիւններուն կողմանէ: Թէ այս առաւելութիւնները և թէ չէնքը ձեռք բերուած են բարեպաշտ Ամերիկացի տիկնայք օգնութեամբ: Անոնք զրկած են Ամերիկայէն նաև դպրոցին կահ կարասին, և դասատուաց ամսականներն ալ կու տան: Ամերիկացի տիկնայք կ'ընեն այս բաները որպէս զի Կոստանդնուպոլսի և Թուրքիոյ աղջկունք կարող ըլլան, որչափ հնար է, վայելել դաստիարակութեան միւնիոյն դիւրութիւնները զոր Ամերիկացիք կու տան իրենց աղջկանց: Տէրը օրհնէ առատապէս վերոյիշեալ տիկնայք և այս բարեխրական աղնիւ հաստատութիւնը որ անոնց դործն է:

Կ Ի Ն Ա Մ Ո Ն

Համեմատաբար քով ծախուած կրնամոն կամ դարիճենիկը (Խարիճ) ներքին կեղին է ծառի մը որ շատ նման է դափնույ, և որոյ բուն տեղը Սէյլան կղզին է, թէպէտ հիմա կը բուսնի նաև Հնդկաստանի ուրիշ կղզիներուն մէջ, ինչպէս նաև Ճամայիգա և անոր մօտակայ կղզիները: Ծառը կը թողուն աճիլ մինչև իններորդ տարին, և այն ատեն երեք տարեկան ճիւղերը կը կտրեն: Կեղևը յետոյ մէկ կողմէն միայն ճեղքելով կը հանեն ճիւղերէն և ծրարելով կը պահեն մինչև հետեւեալ օրը, և ան ատեն դուրսի աւելորդ մասը քերթելով կը զատեն: Յետոյ կեղևը չորցնելով, իրր երեք սաք երկայն դաւաղանաձև կ'սլորեն: Բարակ դաւաղանները հաստերուն մէջ կ'անցունեն, և ապա դաւաղաններն իրր 30ական քաշ ծանր ծրարներ ընելով լաթի կամ փոխաթի մէջ կը փաթթեն: Այսպէս կրնամոնը պատրաստ կ'ըլլայ դուրս գրկուելու: Կրնամոնը սեղմիչ և շատ հոտաւէտ է, և ջերմութեան զգացում կու տայ երբ կը ծամուի: Այս համեմը եռացնելով և ցրոյ պէս ծորեցնելով կը հանեն հոտաւէտ և կծու իւղ մը զոր գեղավաճառք կը ծախեն կրնամոնի իւղ անուամբ:

ԳՐԱՎԱՃԱՍՈՆԵՐՈՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍԻՐ

1. Ճիւղ մի թափեր այսինչ տեղի մարդոց միտքերը մոլորութենէ աղատելու, քանի որ գիտես թէ դեռ հոն Սուրբ գիրք

տարածուած չէ: Միայն Աւետարան քարոզէ, խաչեալ Փրկիչը ներկայացուր անոնց, եւ բոլոր ճիւղ թափէ Սուրբ գիրք տարածելու, գիտալով թէ քու խօսքերդ բնական են, բայց Սուրբ գրոց խօսքերը ներշնչեալ եւ գերբնական են, եւ կ'ազդեն մեղաւորին սրտին խորերուն:

2. Անմեղադրելի վարք ունեցիր. խօսքերդ հեղութեամբ եւ մեղմ ըլլան, ունկընդիրդ չկարծէ թէ բարկացստ ես: Մարդոց հետ յարաբերութիւններդ ուղիղ ըլլան. դիմացինդ չկարծէ թէ անձիւ չահը փնտառու եմ, կը քարոզես ու չես կատարեր:

3. Սուրբ օրը ճիշդ պահէ. այն օրը գիրք անգամ մի ծախեր. քանզի մարդիկ երբ կը տեսնեն որ դուն կիրակի օրն ալ գիրք կը ծախես, սլտի ըսեն. «Դուն Սուրբ օրը պահէ կը քարոզես, բայց չես հրաժարիր առեւտրական գործէ:» Մի անհոգ ըլլար կարեւոր բաները չաթթօրութեմ պատրաստելու, որպէս զի պատճառ չմնայ պանոնք կիրակի օրն առնելու: Կերակրոյ, անանոց յարգի եւ գարւոյ վերաբերեալ բաներ եթէ չաթթօրութեմ պատրաստած չես, աղէկ է որ զքեզ եւ անասունդ զրկած պահես, քան թէ կիրակի օր առնելով եւ ուրիշներուն նմանելով պատճառ տաս ըսելու թէ անկարելի է կիրակի օրը բան չառնել:

4. Մի վիճաբանիր հակառակորդի հետ, քանի որ բոլորովեք պատած ունիս Սուրբ գրոց ագէտ, նախապաշարեալ եւ դեռ չարթնցած մարդիկ. քանզի անոնք աւելի հակառակորդին քան թէ քեզի հաւանութիւն կու տան եւ կը զրկուին քու բարի ազդեցութենէդ միւսանգամ քովդ չգալով: Բաւական համարէ ըսել հակառակորդիդ հարցման. «Սուրբ գիրք բերած եմ. առ հատ մը եւ կարդալով բոլոր հարցմանդ պատասխանը պիտի գտնես հոն»:

5. Վիճաբանէ հակառակորդիդ հետ մեծ ճգամբ, բայց հեղութեամբ, քանի որ բոլորովեք պատած կը տեսնես Սուրբ գրոց հմուտ եւ աղնիւ անձինք, որպէս զի Սուրբ գրոց յաղթանակով անոնք քաջալերութիւն առնեն եւ զօրանան: Զանք ըրէ վիճաբանութիւնդ հակառակորդիդ ալ փրկարար ընելու:

6. Գիտցիր որ բոլոր ջանքերդ ապարդիւն պիտի ըլլան, եթէ չնորձաց անձրեւները չեն տեղար ուր որ կ'աշխատիս, ուստի այդ կարօտութիւնը խորին կերպով զգալով ստէպ մօտեցիր շնորհաց աթոռին:

7. Սուրբ գիրքը քեզի ամէն բանի տեղ ամէն բան համարէ, զանի ստէպ քննելով անոր ուսմանը հետեւէ. Սուրբ հոգին պիտի ունենաս քեզի օգնող ուսուցիչ:

Ասոնք վործէ ու տես յաջողութիւնդ:

Մ. Տ. Մ.

Եղբիւնէի, յուլիս 6, 1876

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիս 13 ըստ Յուն., և յուլիս 23 ըստ Լատ. 1876

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օսմանեան զօրքը յուլիսի 13 ին քաղեցին Սերուխացի զօրաց վրայ որ Շէհրքէօյի, Միահաթ փաշա խանի և Ազփալանգայի արևելեան կողմերը գտնուող և Սօֆիայի ճանքուն վրայ նայող բարձունքը բռնած էին։ Սերուխացիք վտանգաւոր վիճակի մէջ էին, վասն զի անոնց բռնած պատերազմական դիմն երկայն էր, և անոնց պաշարը հեռուէն կուգար։ Յուլիսի 16 ին տոտարիկ կուռայ մը մէջ Հաֆիզ փաշայի հրամանատարութեամբն Օսմանեան զօրքը սուլիմով հալածեցին Սերուխացիներն այն պատանէներէն որ Ազփալանգայի վրայ կը նայէին։ Երբ Սերուխացիք Ազփալանգայի մօտերէն հալածուեցան, անոնց զինքան աւելի վտանգաւոր եղաւ, վասն զի Օսմանեան զօրքը շատ մօտեցան Պապլինա կրուայի կրճին ուսկից կը տարուէին Սերուխացուց պաշարներն, և անոնց ետ դառնալու ճանքան ալ անկէ կ'անցնէր։ Եթէ յիշեալ կիրճը կայսերական զօրաց ձեռքն իյնար, Սերուխական բանակը պիտի ստիպուէր անձնատուր ըլլալու, կամ փոքր խումբերու բաժնուելով փախչելու, և իրենց թնդանօթներն և կահ ու կազմանքը կայսերական զօրաց ձեռքը թողելու։ Այս պատճառաւ երբ Ազփալանգայի վրայ նայող սրտանէներն առնուեցան, Սերուխացիք մէկէն փախան և թողուցին իրենց միւս պատանէներն ալ որ կը նայէին Միահաթ փաշա խանի և Շէհրքէօյի վրայ, և Սիւլէյման փաշային տեղերը գրաւեց։

Կերեկի թէ Միւլէյման փաշա Շէհրքէօյ գալէն առաջ հոն դառնաւ Սերուխացի զօրաց մէկ մասն անկէ դաշնած էր Զայչարն, տիրացնելու։ Սա դիտենք որ Սերուխացիք Զայչարի մէջ շատ նոր զօրք ժողովեցին։ Սերուխացիք կ'ըսեն թէ Օսման փաշա յուլիսի 9ին պարագայ տեղը յարձակեցաւ Զայչարի դուրսի պատանէներուն վրայ։ Սակայն պաշտօնական հեռագիրներն ասոր վրայ յով բան մը չեն ըսեր։ Յուլիսի 18ին Սերուխացիք, որոնց ձեռքն են թիմոզ գետին վրայի կամուրջները, իբր 20,000 հոգիով քաղեցին ինքրը զարնելու, և գիշեր տան գետն անցան։ Զայչարէն քիչ մը վեր թիւնդ գետը մէկէն գէպ տրեւելը կը դառնայ։ Սերուխական բանակին մէկ թեք գետին այն դար-

ձած տեղէն գէպ իսկորի հիւսիսային կողմն տնցաւ Օսմանեան բանակը ետեւէն զարնելու, և անոնց ետ քաշուելու ճամբան կարելու, մինչդեռ Սերուխական զօրաց միւս թեք կայսերական զօրքը ճակատէն կը զարնէր։ Պատերազմը շատ սոսաիկ եղաւ, և Օսման փաշա Ատլիյէէն օգնական զօրք կանչեց։ Նոյն տոտն իբր 3,000 հոգիէ բաղկացեալ Սերուխական ուրիշ զօրագունդ մը սահմանադրուին անցաւ Ատլիյէէն երեք ժամ գէպի հարաւ և Բագովիցա անուն գիւղը զարկաւ Ատլիյէ պաշտպանող Օսմանեան զօրաց մէկ մասը գէպ այն կողմը քաշելու համար։ Բայց այս զօրագունդը դործ մը չկրցաւ տեսնել։ Ժամը 6¹/₂ ին Օսմանեան զօրքն երեք մաս բաժնուելով յարձակեցան Սերուխացուց վրայ, և առաջին թալիս վաշար դրուեց հինգ թնդանօթ որ բանակին աջ թեք գէպ դուրսէն էին։ Քիչ մը ետքը Ֆալլը փաշա Ատլիյէէն եկաւ օգնական զօրքով, և Սերուխացիք խառնաշփոթ կերպով քշուեցան գէպի Զայչար։ Պատերազմը 8¹/₂ ին միջոցները լնցաւ։ Շատ մարդիկ մեռան, մահուանդ Սերուխացուց կողմէն։ Երեք թնդանօթի սայլեր ձիերով մէկտեղ Օսմանեան զօրաց ձեռքն ինկան։ Այս պատերազմին արդիւնքը կրնայ շատ փոքր ըլլալ եթէ Օսմանեան զօրքը կարենայ չուսով յառաջ խաղալ։ Հաւանական է թէ Սերուխացիք ուրիշ տեղերէնոր զօրք բերած են Զայչարը զօրացնելու և ուրիշ ամէն տեղ պաշտպանողական դիրք պիտի բռնեն։

Յուլիսի 17ին Վիշկրատէն իբր երկու ժամ հեռու, Սերուխական զօրքածին մը յարձակեցաւ Օսմանեան զօրագունդի մը վրայ որ Եէնի Վարօշէն Վիշկրատ կ'երթար։ Սերուխացիք ջանացին ճամբան խափանել, բայց չյաջողեցան և ետ քաշուեցան։ Պոսնիոյ մէջ, Գարատաղի հիւսիսային կողմը Գարաշինի մօտ, և Պելկրատ ճըրի մօտ ուրիշ մանր կռիւներ եղան։ Կերեկի թէ այս մանր կռիւներն ոչ մէկ կողմին համար կարեւորութիւն ունեցած են։

Այն ճամբան որ Սօֆիայէն սկսելով Նիշէն, Եէնիպարզըն, Վարօշէն և Վիշկրատէն կ'անցնի և Պոսնիա կ'երթայ, հիմա կրկնակի կարեւորութիւն առած է։ Գարատաղիք Քլէք բերդն առին, և հիմա միայն վերոյիշեալ ճամբան կայ Պոսնիոյ և Հէրոէքի մէջ դառնող կայսերական զօրաց պաշար և ուրիշ օգնութիւն

զրկելու։ Կերեկի թէ այսուհետեւ Սերուխացիք պաշտպանողական դիրք բռնելու պիտի ստիպուին, բայց եթէ անգամ մը ալ Օսմանեան հոգին վրայ յարձակին, թերեւս վերջնական ճիգ մը պիտի ընեն յիշեալ ճամբան բռնելու, և Պոսնիան թուրքիոյ մնացեալ մասէն դառնելու։

Կամուրք զինուորագրութիւնը դադարեցաւ։ Կամուրքներէ վաշտեր կը կազմուին և ժամանակ մը կրթութիւն ընելէ ետքը պատերազմի դաշար կը զրկուին։ Անկանոն զօրք այլ ևս պիտի չզրկուին պատերազմի դաշար։ Պաշար պօղը գներէն ամանք Փիլիպպոսպոլսոյ գաւառին մէջ խաղող Պալկար գիւղ մը կողոպտեցին։ Յիշեալ պաշար պօղադները բռնուելով պատերազմական առենի մը առջև դառուեցան, և անոնց գլխաւորն յուլիսի 18ին կախուեցաւ Փիլիպպոսպոլսոյ մէջ։ Անցեալ չարաթ Միահաթ փաշա Պէյգօղ երթալով Կամուրք զօրաց տոտնախոսութիւն մը ըրաւ, և ըսաւ թէ իբրեւ զինուոր անոնց առաջին պարտաւորութիւնն է հնազանդութիւն, և որոնք որ այս պարտաւորութիւնն ոգնակիս ընեն խոսիւ պիտի պատժուին, մինչև անգամ մահուան պիտի դատապարտուին։ Կամուրք զինուորք պատասխան տալով կատարեալ հնազանդութիւն խոստացան։

Անցեալ երեքշաբթի օր խումբ մը Յոյն կամուրքներ սպարապետի գլուխը դացին ձեռքերէն ունենալով դրօշակ մը, որուն վրայ մահիկն ու խաչը մէկտեղ կը ծածանէին, թուրք լրագիրք կը հաւնին տուր, և զայս նշան կը համարին այլևայլ ցեղերու Օսմանեան անուան տակ միանալուն։

Թուրք լրագիրք յայտարարութիւն մը ալ հրատարակեցին, զոր Սօֆիաները ուղղած են առ Քրիստոնէայ կամուրք։ Յիշեալ յայտարարութեան մէջ ըսուած է թէ պատերազմի Աստուծոյ պաշտօն մատուցանել է Մահմետականաց համար, թէ և Քրիստոնէից համար այնպէս չէ։ Սակայն Մահմետականք չնորհակալ կ'ըլլան Քրիստոնէաներէն անոնց օգնութեանը համար, կ'ուզեն անոնց հետ միաբանութեամբ պատերազմի երթալ այն պայմանաւ որ բնաւ վստա չհասցուի թշնամեաց հիւանդներուն, ծերերուն, կանանց և աղայոցը։

—Այսուհետեւ զինուորական տուրք պիտի առնուի 13էն մինչև 15 տարեկան արուներէն որ անձնական տկարութիւն կամ խեղութիւն չունին։ Զինուորական տուրքը 180 մարդոց

վրայ 5,000 դահեկան պիտի հաշուուի։ Այս եղանակաւ ձերերն, մանկաւրք և անկար անձինք աղատ պիտի ըլլան յիշեալ տարւոյն։

— Անդրկական լրագիրք մօտերս անկանոն զօրաց ձեռքէն Պալկարաց քաջած տառապանքը կը հրատարակեն։ Յիշեալ լրագրաց մէջ հրատարակուած տեղեկութիւնները շատ սոսկալի բաներ են, և Անդրկայ մէջ շատ ազդեցութիւն ըրած են։ Այս պատճառաւ Բեանի վաչա Պալկարիտան գրկուեցաւ յիշեալ բռնութիւնները քննելու և անոնց առջին տունելու։ Անդրկայ կառավարութիւնն ալ յանձնաժողով մը գրկեց Պալկարիտան ճշմարտութիւնն երեան հանելու։ Ամերկացուց ընդհանուր հիւստատան ալ Պալկարիտան գնաց իրողութիւնները քննելու և տեղեկագրելու։

— Ինչպէս անցեալ շաբաթ ըրինք, այս շաբաթ ալ կը հրատարակենք քանի մը հեռագիրներ որ Սերուիական աղբիւրներէ առնուած են։ Յուլիսի 14ին Սերուիացիք առին փոքր խօսքները։ — Սերուիացուց Եւփանայի զօրապետը Բրուշէլացէն մեկնեցաւ Լէսքովաց քաղաքին վրայ երթալու, որ Միթրովիցայի արևելեան կողմն է։ — Սերուիացիք կը ըսեն թէ յուլիսի 12ին Խոլբի վրայ յարձակեցան միայն այն նպատակաւ որ Օսման փաշան պատերազմելու գըրգըռեն։ — Բլէրի մէջ 6,000 Գարատաղիներ կան։ — Հէրսէրի մէջ զբաղուած Օսմանեան զօրքը կաշգո դուամարուած են։ — Սերուիական զօրախումբի մը, որ Նիշի մօտ պատերազմի մը մէջ խոյս տալով պատճառ եղաւ ուրիշ 12 զօրախումբերու խոյս տալուն, իւրաքանչիւր 10 հոգիէն մէկ հոգին սպաննելու հրաման տրուեցաւ։ Մահուան դատապարտեալներէն ամանց ներդաւթիւն շնորհուեցաւ, բայց 65 հոգի հինգ շաբթի առաւօտ հրացանի բռնուեցան։

— Անցեալ հինգշաբթի օր դարձեալ Եգիպտական զօրք հասան հոս։ Այս զօրքը Տավուս փաշայի ձմերուտայն իջան։ Մինչև ցարդ հոս հասած Եգիպտական զօրաց թիւն 7,000 է։ Այն գունդն որ առաջին անգամ Եգիպտական հոս հասաւ, անցեալ ուրբաթ օր Թեսաղոնիկէ գրկուեցաւ։ Թեսաղոնիկէն ալ երկաթուղեաւ Միթրովիցա պիտի գրկուի միանալու պահեստի զօրաց բանակին որ կը կազմուի Գոտովայի մեծ գաշտին մէջ։

— Նիկոթինէն Վիտին երթալու երկու ճամբայ կայ։ Յուլիս 19ին 300 Սերուիացի կամաւոր զօրաց խումբ մը Թիմոդ գետն անցաւ և ձախ կողմի ճամբով հասաւ Նովոսէլո օր գետեղերը Վիտինէն իբր և ժամ հեռու գիւղ մըն է։ Կերի թէ յիշեալ Սերուիացիք զգուշութիւն չընին միւս ճամբուն որ Նովոսէլոյէն հաղիւ մէկ ժամ դէպ արևմուտք հեռու է և կ'անցնի բլուրներու մէջէն։ Գնդապետ Հասան պէյ այն ճամբուն վրայ քալեց, և չորեքշաբթի գիշեր Սերուիացիները պաշարելով հինգշաբթի օր անոնց վրայ յարձակեցաւ։ Այս պատերազմին մէջ Սերուիացուց կողմէն 280 հոգի մեռան, 6 հոգի գերի բռնուեցան եւ 14 հոգի Բուսմանի փախան։ Նովոսէլո ալ կրակի տրուեցաւ։

— Երկու շոգենաներն որ մօտերս շինուեցան կայսերական նաւարանին մէջ, անցեալ շաբաթ Շգօտրա գըրկուեցան Շգօտրայի լճին մէջ պահպանութիւն ընելու։

— Կրէտէն Լիանդ Հերուլտի գըրուած նամակ մը կը ըսէ թէ Գանեայի և ուրիշ շատ տեղերու մէջ կառավարութեան ատեաններու մէջ զբաղուած Բրիտանեայ անդամները հըրաժարած են։ Ասոր պատճառն այն է թէ Կրետացիք ընտրական օրէնքէն դուրս են և գրեթէ ամբողջ մը ի վեր կը լնդրեն որ յիշեալ օրէնքը վերանորոգուի։

— Պերկրատի Ժողովուրդը սկսած է Ձէրնայէֆ զօրապետը սողտանելու։ Սերուիացի զօրապետներն անոր վրայ նախանձառ աչօք կը նային։ Սերուիացիք Սթրաթիմիւրովի զօրապետը որ Ձէրնայէֆին քովն էր պաշտօնէ ձգեցին և երկրէն դուրս հանեցին։

— Բուսմանիոյ կառավարութիւնը մէկ կողմէն բանակը կը ստուարացնէ և միւս կողմէն խաղաղութեան փափարդ բլալը կը ծանուցանէ։ Բուսմանիոյ իշխանը քանի մը նոր արտօնութիւններ խնդրած է։

— Սպարապետի դռնէն հրատարակուած պաշտօնական նոր լուրերը հետեւեալ կերպով կը համառօտենք։ Կամաւոր և պահեստի զինուորներն, որ Իփէք կոչուած տեղայն մօտերը Ժողովուած էին յուլիսի 19ին յարձակեցան 5,000 Գարատաղացուց և ուրիշ սպառազանց վրայ, որ Պրանայի մօտեցած էին։ Կայսերական զօրքը յիշեալ ապստամբները ցիրկցան ըրին։ Յուլիսի 20ին իբր 7,000 կայսերական զօրք Պէլինէն դուրս ելան, և այն

կողմերը դանուած Սերուիացուց վրայ յարձակելով անոնց պատնէշներն և և թնդանովն առին։ Ասոր վրայ Սերուիացիք Տրին գետոյն մէջ կղզի մը քաշուեցան, բայց կայսերական զօրքը անոնց ետէն իյնալով յիշեալ կղզոյն մէջ անոնց հետ պատերազմիլ սկսան։

ԱՐՏԱՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիս 14 թուականաւ Վիենայէն առնուած հեռագիր մը կը ըսէ թէ Պանիոյ մէջ շարժում մը կայ յիշեալ դաւառին։ Աստրիոյ հետ միանալուն նկատմամբ։

— Անդրկական զրահաւոր մը, որ աճապարանօք պատրաստուած էր ծովն իջնելու, յուլիսի 14ին վտրձի համար պատյա ընելու ելաւ։ Մեկնելէն քանի մը վայրկեան ետքը կաթնայն պայթեցաւ, և այս դիպուածով 25 հոգի մեռան և 53 հոգի վիրաւորուեցան։ Այս պահաւորն Անդրկական նաւատորմին ամենէն զօրաւոր երկու նաւերէն մին էր։

— Գաղիոյ ծերակուտի Ժողովոյն մէջ հինգ քուէից առաւելութեամբ մերժուեցաւ այն առաջարկութիւնն, որուն նայելով զիտնական աստիճաններ և վկայականներ տալու արտօնութիւնը կառավարութեան համալսարանին միայն պիտի պահուէր։

— Աստրիոյ կայսրը յուլիսի 19ին Գերմանիոյ կայսեր հետ տեսնուեցաւ անոր հետ խորհրդակցելու համար։

ՀԵՌԱՐԵԱԿԱՆ ՎԵՐՁԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բարիկ, յուլիս 22

Թէ և դատարարական նկատմամբ եղած առաջարկութիւնը ձերակուտի Ժողովէն մերժուեցաւ, պաշտօնէից փոխտնութիւն պիտի չըլլայ։

Մատրիտ, յուլիս 20

Ազգային Ժողովը Պատր դաւառող առանձնաշնորհութիւնները վերցուց։

ԵՆԿՈՍՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Յուլիս 12, 24, 1876

գնողիւն	12.	Բում. երկամ. բաժնիք	35
		ԴՐԱՄԲ, Օսմ. լիւրն 400 էն	
Մեծիւն	103 1/2	Բուսիոյ բոլ	89
Սե. հինգնոց	107 1/2	Նարոնիս	88
Պիլին օսակ	140	Անդր. լիւր	110

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն Խմագիր ձ. Բ. Կրիկ

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Չազմագըլար, Յակոբեան իւան, Թիւ 12.